

Д-р Елена Мујоска Трпевска¹

РЕФОРМИ ВО ИЗВРШУВАЊЕТО НА САНКЦИИТЕ: ЌЕ ЗАЖИВЕЕ ЛИ ПРОБАЦИСКИОТ СИСТЕМ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА?

1.02 Прегледна научна статија

УДК: **343.152:343.281(497.7)**

Апстракт

Во теоријата на казненото право има многу општоприфатени гледишта што треба да се преиспитаат, имајќи ги предвид сегашните услови на општествениот развој. Во потрагата по соодветни мерки и постапки за сузбивање на криминалот, разумно е да се почитуваат старите познати и докажани правила, но нивните вредности треба да одговараат на современите услови на живеење. Точна е констатацијата дека казните затвор не можат целосно да се отстранат и да се исклучат од казненото законодавство но потребно е да се реформира начинот на нивното извршување или, во краен случај, да се најдат решенија за нивна замена. Неопходно е *одредување алтернативни решенија на казната лишување од слобода за сите полесни казнени дела!*

Главен приоритет на РМ треба да биде овозможување третман на слобода за сторителите на полесни казнени дела и првопрестапниците, што е предност на секое модерно казнено - правно законодавство.

Со законот за пробација се уредуваат пробациските работи и постапката за извршување на алтернативните мерки- условна осуда со заштитен надзор, општокорисна работа и куќен затвор, обврски изречени во кривична постапка согласно со закон како и извршувањето на условниот отпуст изречен по одлука на суд, а целта на законот е извршувањето на алтернативните мерки и обврски изречени во кривична постапка со законски предвидена заштита на заедницата од криминал но истовремено, со

¹ Научен соработник, Центар за стратегиски истражувања, Македонска академија на науките и уметностите.
Контакт: emujoska@manu.edu.mk.

ресоцијализација и реинтеграција на лицата спрема кои се извршуваат пробациските работи.

Клучни зборови: казна, алтернативни мерки, условна осуда, пробација, пробациски служба, службеник.

1. Континенталниот систем на условна осуда е систем чија содржина се исцрпува во одлагањето на извршувањето на казната, без дополнителен третман или надзор над осуденото лице, широко прифатен во европските законодавства.

Условната осуда се карактеризира со исполнување на следните елементи: изрекување соодветна казна; донесување одлука за одлагање на извршувањето на казната под услов сторителот да не стори ново казнено дело во времето на проверување; во случај на непочитување на правилата на условната осуда и нејзин неуспех, отповикување на условната осуда (ако сторителот изврши ново дело, доаѓа до кумулација на казните за старото и новото дело) и во случај на почитување на правилата на условната осуда, се констатира дека осудата не постои (ако сторителот не изврши ново казнено дело во времето на проверување, се смета дека осудата не е донесена) (*Камбовски, 4: 945*). Она што ја издвојува условната осуда од пробацијата е исполнувањето на овие елементи без дополнителен надзор и контрола, ниту, пак, давање помош на осудено лице.

Така, на пример, со изрекувањето на условната осуда во Германија се настојува да се намали популацијата на малолетни сторители осудени на казна затвор, но истовремено се смета дека со оваа алтернативна мерка значително ќе се редуцира затворската популација и ќе се елиминира потребата од воведување други, нови алтернативи за затворот (*Мрвик-Петровиќ, 1996: 152*). Истото се очекува и од англосаксонскиот систем на пробација – редуцирање на затворската популација преку суспендирање на казната и задолжителен надзор над однесувањето на сторителот во определениот период. Но, по ова прашање, загрижувачки податоци изнесуваат организациите *The Prison Reform Trust, The Fawcett Society* и *The Howard League* во своите годишни извештаи (Prison Reform Trust, 2000; Prison Reform Trust 2011; Fawcett Society, 2004; Howard League, 2006 итн.) дека бројот на

затвореници, конкретно женската затвореничка популација, и покрај очекуваните бенефиции од системот на пробација, е зголемен (*според: Gelsthorpe and Sharpe, 2015: 121*).

Исто така, за остварување на пробацијата треба да се исполнат посебни карактеристични елементи, и тоа: метод на постапување со посебно избрани лица врз кои ќе се примени; исполнување определени услови за да може да се примени ваквата мерка; условна суспензија на казната и давање индивидуална помош и третман на сторителот на казненото дело (*Мрвиќ-Петровиќ, loc.cit*).

2. Историски гледано, најпрво се појавил англосаксонскиот систем на пробација, со можноста на судот да ја суспендира осудата на определено време поради позитивното однесување на осуденото лице. Пробацијата задолжително подразбирала наложување и почитување од страна на осуденикот на определени обврски: да не се дружи со определени лица, да не посетува крчми, да прифати вработување, да не игра комар итн. (*Камбовски, 4: 944*). Притоа, суспензијата не ја менувала суштината на пробацијата (дека таа не е казна), иако во својата оригинална законска формулација (за првпат пробацијата се спомнува во *Massachusetts Statute* од 1878 година) е дефинирана како „можност за превоспитување на осуденикот без казна“ (*Harris, 1995: 8*). Напротив, таа сама по себе претставувала казна бидејќи вклучувала низа услови што се дел од посебно изготвен и индивидуализиран план и програма за нејзино спроведување, што во никој случај не значело и не значи дека сторителот се ослободува од казна или, пак, го избегнува казнувањето. *Наметнатите услови тешко им паѓаат на осудените лица!* (*Бужаровска, 1: 143*). За легислативната појава на пробацијата, од големо значење е и нејзиното предвидување во Сумарниот закон за правосудство од 1887 година, а по нејзиното прифаќање таа постепено се развива и се усовршува, и на широко се применува во голем број држави (*loc.cit.*). И континенталниот систем на условна осуда, односно англосаксонскиот систем на пробација се сметале за погодна мерка за замена на кратката казна. Всушност, судот можел да изрече и подолготрајна затворска казна и да го одложи нејзиното извршување, под услов сторителот да не стори ново дело, што на некој начин претставувала сериозна опомена на сторителот, избегнувајќи ги притоа штетните последици што задолжително ги носи затворот и затворската средина (*Lazarević, 1974: 91*). Условната осуда за првпат во своето законодавство ја воведува Белгија во 1888 година, иако

неколку години претходно во Франција се спомнува Беренгеровиот проект (loi Bérenger) што конечно се усвојува во 1891 година и набрзо почнува да се применува и од другите европски држави. Така, Луксембург, Португалија и Женева ја усвојуваат условната осуда во 1892 година, во 1902 година ја прифаќа Норвешка, Италија во 1904 година, Шведска во 1906 година, Шпанија во 1908 година, Бразил во 1922 година, СФРЈ во 1929 година итн. (*loc.cit.*).

Историските податоци за одложеното извршување на казната затвор покажуваат дека тоа стимулативно влијае врз сторителот и дава можност да се покае за стореното дело и да ја оправда дадената доверба од страна на судот, и на тој начин да докаже дека целта на казнувањето може да се оствари и без ефективно извршување на затворската казна, без оглед на нејзиното траење.

II.

3. Различните законодавства различно ја дефинираат пробацијата. За да се согледа суштината на оваа санкција потребно е да се постават следните критериуми: *точно определена организација* – пробациониот систем и надлежните органи за спроведување на тој систем мора да бидат одделно поставени во секое казнено законодавство; *судска функција* – пробацијата мора да биде дел од судската функција на правниот систем во државата и изрекувањето пробација мора да биде судска одлука; *правен мандат* – пробацијата мора да биде базирана врз правен мандат; *задолжителен надзор* – лицето на кое му е изречена пробација мора да биде под постојана супервизија (*Hamai et al., 1995: 18*) и *пробацијата е мерка во заедницата* – пробацијата има двојна улога, да ги контролира осудените лица, но и да овозможи нивна адаптација во општеството (за мислењето на заедницата за пробација, види: *Maruna and King, 2004: 85*).

Иако претходно беа наведени елементите на двата облици на одложување на затворската казна, сепак суштинската разлика се состои во *статусот* на осуденото лице во фазата на кривична постапка или во периодот на проверување (поопширна анализа на сличностите и разликите на условната осуда и пробацијата, види во: *Hamai et al., Probation around the world, 1995*). Според правилата за примена на условната осуда, на сторителот единствено му се упатува *заканата* со ефективна казна (во случај на отповикување на

условната осуда – утврдената казна ќе се изрече и ќе се ефектуира. Судот притоа го утврдува постоењето на казнено дело, ја утврдува кривичната одговорност на сторителот, изрекува кривична санкција, но го одложува нејзиното извршување за определен период (период на проверување). Во меѓувреме, додека трае периодот на проверување, сторителот е слободен, без дополнителен надзор и контрола од надлежен орган.

Кај пробацијата, пак, сторителот на кого му е изречена ваква мерка е под постојан надзор и контрола на специјален пробациски службеник (позицијата на пробациската служба во системите на пробација е различна; некаде е дел од затворската администрација, а некаде јавна служба, *Камбовски, 4: 944*), кој го следи секој негов чекор за определениот временски период на проверување (*Gelsthorpe and Sharpe, 2015: 123*). Притоа, службеникот е должен да му даде секаква потребна помош на осуденото лице и да го олесни неговиот пат кон целосна рехабилитација. Претходно, судот, исто така, го утврдува постоењето на казнено дело, ја утврдува кривичната одговорност на сторителот, но го одложува изрекувањето кривична санкција. Доколку осуденото лице ги прекрши правилата на пробацијата, тој повторно се појавува пред судот, кој му изрекува кривична санкција. *Дали ќе биде изречена пробација или не, зависи, пред сè, од согласноста на сторителот на казненото дело!*

Така, во Белгија, според Законот за суспензија, одложување и пробација, судијата може да го одложи изрекувањето казна ако сторителот исполнува определени услови (доколку станува збор за примарен сторител или лице што претходно е осудено за сторено полесно казнено дело чија казна не надминува шест месеци итн.), со задолжителна согласност на сторителот на делото. Во Франција, според чл. 132-60 КЗ, судијата може да го одложи изрекувањето казна ако до датумот што тој го определува (датум за изрекување соодветна санкција), сторителот успешно го остварува процесот на ресоцијализација, ги презема сите мерки за надоместок на штета, а во меѓувреме престанале сите незгоди и непријатни ситуации предизвикани со казненото дело (*Green paper... p. 70*).

Анализираните облици на алтернативно казнување се применуваат врз сторители на полесни казнени дела, кај кои предупредувањето за ефективна казна и спроведениот надзор се доволни за остварување генерална превенција (*Mair, 2004: 135 и натаму*). Исто така, од голема важност е активниот придонес на сторителот и неговата волја за превоспитување, а со тоа и остварување специјална превенција. Мали се шансите за остварување на целта на

казнувањето ако сторителот не верува и не се согласува со условите што му се наметнати со изрекување на соодветната мерка (*Bishop, op.cit., 42-43*).

Условите под кои може да се изрече условна осуда или пробација варира од казненоправното законодавство на државата и нејзината криминална политика. Најзначаен услов за можна замена на затворската казна е сериозноста на стореното дело и пропишаната затворска казна. Така, во Холандија и во Германија, условно одложување на извршување на казната е можно за дела за кои е пропишана затворска казна до една година (по исклучок за дела до две години според чл. 56(2) од Германскиот КЗ, (*Green paper... p. 69*)) и судиите најчесто ја изрекуваат алтернативата (во 65% од случаите), од кои 1/3 се отповикани условни осуди, поради непочитување на дадените услови. Во Полска, слично, условната осуда е дозволена за казнени дела чија горна граница е две години (за умислени дела), односно три години (за дела сторени од небрежност). Горна граница од две години е прифатена и во Естонија (*Van Kalmthout et al., 2003: 15*), Грција, Велика Британија и Шпанија, а законски максимум од пет години е прифатен во Белгија и во Франција (*Green paper... p. 69*). Унгарија е позната по својот ретрибутивен систем на казненоправни санкции, па пробацијата е дозволена за кривични дела чија горна граница е три години (*Harris, 1995: 84*). Латвија предвидува изрекување алтернатива за 87 казнени дела од вкупно 497 инкриминирани казнени дела во кривичното законодавство (*Van Kalmthout et al., 2003, loc.cit*). Шведска, карактеристично, дозволува изрекување условна осуда за дела чија минималната граница е една година, само ако постојат оправдани причини за тоа. Спротивно, Малта предвидува пробација за дела за кои се предвидува казна затвор до десет години (!) со исклучок на таксативно определени дела: недозволено поседување оружје, експлозиви, дела против државната безбедност и слично (*Bishop, op.cit., 65*).

Од земјите во соседството може да се издвојат искуствата во Србија чии законски решенија во однос на пробацијата се во согласност со меѓународните стандарди, но како најважна задача се нагласува зајакнувањето на довербата на судиите во предностите на алтернативите на затворската казна, бидејќи тие, со активна заемна соработка со пробациските служби, претставуваат соодветна превенција од криминалитетот (*Stevanović, 2012: 100*). Хрватските теоретичари предупредуваат дека во Хрватска е достигната критична точка во масовната „безусловна“ примена на т.н. обична условна осуда. Потребно е намалување на таквите стандардни условни осуди во судската практика, но и избегнување

парцијални решенија со кои се стеснува можноста за нејзина примена и се добива слика со која навидум се намалува бројот на осудени лица. Неопходна е коренита реформа во примената на условната осуда (*Cvitanović i Glavić, 2011: 106-107*). Примената на пробацијата, пак, е толку распространета што Хрватска гордо се вклопува во државите со долга пробациска традиција (*Kovčo Vukadin et al., 2011: 717*). Првите случаи на изречени пробациски санкции и мерки во Хрватска се евидентирани уште од 2001 година (*поопширно: Kovčo Vukadin et al., 2012: 806*).

III.

4. Иако, Законот за пробација е донесен во декември 2015 година, Македонија сè уште е во фаза на **подготовка на теренот за започнување со примена на пробацијата**. Споредбено, во Хрватска во тек е усовршување и професионализација на пробацијата и воведување нови пробациски активности и дејности по примерот на земјите-членки на ЕУ (*Kovčo Vukadin et al., 2012: 819*).

Периодот на пробација исто така се разликува од држава до држава, но најчесто се изрекува пробација од една до пет години за посериозните дела и пробација од шест месеци до три години за помалку сериозните дела. За тој период на пробација, сторителот е должен да ја надомести предизвиканата штета, да не контактира со определени лица, да посетува различни едукативни тренинзи или тренинзи во корист на заедницата под постојан надзор на службеникот. Интересен е податокот што некои држави (Франција и Холандија) овозможуваат одложување на извршувањето парични казни, дневни парични казни или некои видови алтернативни мерки (*Green paper... p. 69*). Друго карактеристично обележје на пробацијата, прифатено во Велика Британија, е можноста да биде отповикана само ако во времето на проверување е извршено ново дело што се казнува со казна лишување од слобода, а не и друга казна (*UK law (section 119(1) of the Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act*).

Она што е заедничко за ваквиот вид алтернативно казнување е задолжителното активно учество на заедницата (*Maruna and King, 2004: 83-85*) во процесот на ресоцијализација на осудените лица. Поттикнати од насоките во релевантните документи (а, пред сè: *The Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the*

supervision of probation, повеќе види во: *Morgenstern, 2009: 137; op.cit. supra note, cmp. 56 и натаму*), но и неопходната поддршка на невладините организации како што се: *COLPI, Soros Foundation, Penal Reform International* и други организации, европските држави се движат кон воспоставување казнена политика што се темели на продлабочување на соработката со заедницата, што значи дека заедницата добива значајна улога во реинтеграцијата на осуденото лице во општеството, истовремено заштитувајќи ги правата на жртвите од казненото дело (*Van Kalmthout et al., 2003: 15*).

За пробацијата како модификација на затворското казнување, проф. Šeparović уште во 1988 година согледал дека претставува соодветна алтернатива на казната затвор и визионерски ѝ го доделил приоритетното место при изборот на алтернатива. Според неговото мислење, различните облици на ваквите адмонитивни санкции значително го олеснуваат рехабилитациониот процес и реинтеграцијата на осуденикот (*Šeparović, 2: 700; слични ставови: Foucault, 2009: 15*).

Sarah Armstrong и Beth Weaver од *Univeristies of Glasgow* и *Strathclyde* во 2010 година објавуваат компаративна студија за односот помеѓу кратките затворските казни и алтернативите во заедницата, под наслов *What Do the Punished Think of Punishment? The comparative experience of short prison sentences and community-based punishments* (за својата работа добиваат признание од *Howard League for Penal Reform* за нивниот придонес за намалување на криминалитетот, посигурни заедници и редуцирање на затворската популација, извор: <http://www.iriss.org.uk/resources/user-views-punishment>, (анпул 2018 г.)). Од извршената анкета на лицата што се осудени на пробација, истражувачите извлекуваат заклучок дека личната интеракција на осудениците и надлежните органи, односно специјалните пробациски службеници играат голема улога во нивниот превоспитен процес. Доколку осуденото лице ги почитува пропишаните услови и доколку воспостави добар однос со службеникот, се забележува позитивна диспозиција кон казнувањето и вистинска посветеност на осуденикот да не ги прекрши поставените правила (*The comparative experience of short prison sentences... p. 15*).

IV.

5. Во современите законодавства се развиени два системи на условна осуда, чија суштина, како можна алтернатива на затворското казнување, извира од предупредувањето

со закана за ефективна казна, а тоа се: *континенталниот систем на условна осуда и англосаксонскиот систем на пробацја*.

Заканата треба да влијае врз осуденото лице да се воздржи од вршење казни дела.

Континенталниот систем на условна осуда и англосаксонскиот систем на пробацја покажуваат низа предности и со оглед на тоа што двете мерки претставуваат третмани на слобода, веднаш се избегнуваат штетните последици што неизбежно следуваат со изрекување на кратката казна. Се намалува можноста од криминална зараза и криминогено влијание, сторителот ги одржува семејните, социјалните и работните односи и слично, а притоа активно се влијае врз личноста на сторителот и интензивно се работи на негово поправање преку давањето индивидуален третман од страна на надлежните органи или постојан надзор од страна на државата (*Van Kalmthout et al., 2003*).

Меѓу двата облици на одложување на изрекувањето или извршувањето на казната се забележуваат одредени разлики.

Во македонското казнено право е прифатен мешовитиот систем, па како алтернативни мерки КЗМ ги предвидува и условната осуда и условната осуда со заштитен надзор. Во однос на условната осуда е прифатен континенталниот систем на условна осуда. Во чл. 49 КЗМ е инкриминирано дека со условната осуда на кривично одговорен сторител судот му ја утврдува казната и истовремено определува дека таа нема да се изврши ако осудениот за *времето на проверување* што самиот ќе го определи, а кое не може да биде пократко од една година ниту подолго од пет години, сторителот не стори ново кривично дело (ст. 1). Судот може во условната осуда да определи дека казната ќе се изврши и ако осудениот во определениот рок не ја врати имотната корист прибавена со извршувањето на кривичното дело, не ја надомести штетата што ја предизвикал со кривичното дело или не ги исполни другите обврски предвидени во кривично-правните одредби. Рокот за исполнување на тие обврски го утврдува судот во рамките на определеното време за проверување (ст. 2).

Условите за изрекување условна осуда се предвидени во чл. 50 од КЗМ, а при одлучувањето дали ќе изрече условна осуда, водејќи сметка за целта на условната осуда, судот посебно ќе ги земе предвид личноста на сторителот, неговиот поранешен живот, неговото однесување по извршеното кривично дело, степенот на кривичната одговорност и другите околности под кои е сторено делото (чл. 50 ст. 3). Судот ќе ја отповика условната осуда ако осудениот во времето на проверување стори едно или повеќе кривични дела (чл.

51 ст. 1). Условната осуда може да се отповика во текот на времето за проверување. Ако осудениот во тоа време стори кривично дело што повлекува отповикување на условната осуда, а тоа со пресудата е утврдено дури по истекот на времето за проверување, условната осуда може да се отповика најдоцна во рок од една година од денот кога изминало времето за проверување (чл. 52 ст. 1). Условната осуда, исто така, може да биде отповикана и поради неисполнување определени обврски (чл. 53).

Табела бр. 1.

Осудени полнолетни лица според видот на казната и изречените алтернативни мерки

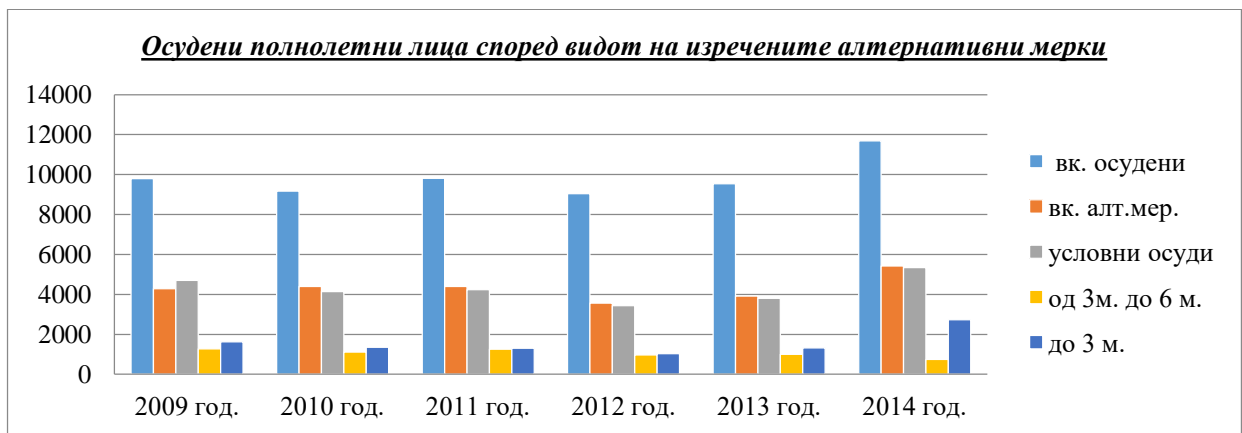
Година	Вкупно осудени	Алтернативни мерки вкупно	АЛТЕРНАТИВНА МЕРКА – УСЛОВНА ОСУДА										
			Условни осуди вкупно	затвор				парична казна					
				Сè	над 1 година	Од 6 месеци до 1 година	Од 3 до 6 месеци	До 3 месеци	Сè	До 5.000 ден.	Од 5.001 до 10.000 ден.	Над 10.001 денар	
2007	9.639	4.936	4.721	4.298	167	897	1.315	1.919	423	3	72	348	
2008	9.503	5.059	4.877	4.266	265	1.030	1.234	1.737	611	4	74	533	
2009	9.801	4.878	4.698	4.238	280	1.052	1.278	1.628	460	-	42	418	
2010	9.169	4.283	4.138	3.753	326	963	1.113	1.351	385	-	41	344	
2011	9.810	4.394	4.241	4.052	498	989	1.257	1.308	189	-	15	174	
2012	9.042	3.565	3.433	3.319	406	921	963	1.029	114	-	9	105	
2013	9.539	3.914	3.804	3.667	454	888	1.002	1.323	137	-	7	130	
2014	11.683	5.417	5.343	5.029	610	956	740	2.723	314	-	19	295	

2015	10.312	4.464	4.401	4.358	541	775	500	2.542		43	-	5	38
2016	8.172	4.332	4.271	4.179	531	694	625	2.329		92	6	12	74
<i>* извор: Државен завод за статистика на РМ, 2007–2016 година.</i>													

Статистиката за изречени алтернативни мерки во периодот од 2007 до 2016 година покажува фрапантни податоци. Од приложената состојба со изречените алтернативни мерки во Република Македонија може да се заклучи дека најшироко изрекувана алтернатива е условната осуда и во никој случај не е за замерување податокот дека од вкупниот број изречени условни осуди, најголемиот процент паѓа на кратките казни од три до шест месеци, односно до три месеци условна казна. Со право се поставува прашањето дали македонското судство е запознаено со бенефициите и позитивните практики од примената на другите алтернативни санкции или слепо ги изрекува условните осуди и во оние случаи каде што со сигурност може да се тврди дека нема да ја постигнат целта на казнувањето.

Овој статистички приказ во продолжение е прикажан графички.

Графикон бр. 1

** извор: Државен завод за статистика на РМ, 2009–2014 година.*

Дали изрекувањето на условната осуда во најголемиот број случаи од изречените казни за полнолетни сторители (во 2007 г. – 95,64%; во 2008 г. – 96,4%; во 2009 г. – 96,31%; во 2010 г. – 96,61%; во 2012 г. – 96,52%; во 2012 г. – 96,3%, во 2013 г. – 97,19%, во 2014 г.

– 98,63% итн.) позитивно влијае врз казнената политика во државата? Процентуално, застапеноста на условната осуда во вкупниот број изречени казни воопшто не е за занемарување. Судиите во најскоро време треба да се охрабрат и да преминат кон масовна примена на другите алтернативи што, секако, ќе придонесе за позитивни резултати во намалувањето на криминалитетот во Република Македонија (поопширно за оваа проблематика види го истражувањето во *Мујоска Трневска, 2017*).

Како основен предуслов за практично реализирање на условната осуда со заштитен надзор, што некои автори (Сламков, 2008) ја нарекуваат македонскиот облик на пробацација, е функционирањето на пробациска служба што ќе се грижи за доследна примена на алтернативните санкции и мерки што бараат активен ангажман во заедницата. Таквата служба со однапред поставена квалитетна организациска структура, координирана и управувана од судијата за извршување санкции, ќе создаде услови за успешно извршување на условната осуда со заштитен надзор (*Сламков, 2: 370*).

Во март 2013 година, Министерството за правда на Република Македонија, во соработка со Управата за извршување санкции, донесоа *Стратегија за развој на пробациска служба во Република Македонија (2013–2016 година)*². Стратегијата беше претставена како среднорочен развоен документ што има цел да ја постави рамката на пробацискиот систем и да придонесе за реформа на казненоправниот систем во Република Македонија. Иако рамката навистина беше поставена, до темелна реформа никогаш не дојде. Не беше ни од помош тоа што при неговата изработка биле земени предвид *Стратешкиот план на Управата за извршување санкции (2008–2012)* и *Стратегијата за ресоцијализација и социјална адаптација на осудените лица што издржуваат казна затвор (2010–2012)*.

Досегашниот приод кон оваа проблематика се карактеризира со континуирана доминација на казната затвор како најчесто изрекувана казна од страна на судовите. Ваквото отстранување на сторителите од заедницата и семејството во изолирани случаи можеби претставува „најсоодветна опција“ и ја пропушта можноста да се принуди сторителот да работи на причините зошто тој или таа извршиле одредено кривично дело на еден структуриран и строг начин, притоа останувајќи во рамките на заедницата и

² Текстот на Стратегијата е достапен на интернет-страницата на УИС:
<http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mak&id=UIS>

семејството. Со цел справување со проблемот на казнување во контекст на сложеното и комплексно современо општество, јасно е дека борбата против вршењето кривични дела не може да се потпира исклучиво на затворските казни (*Стратегија за развој на пробациска служба... стр. 5*).

Ова прашање е опфатено и во Годишниот извештај на УИС за 2013 година, каде што се наведува дека воспоставувањето и функционирањето на новата пробациска служба во Република Македонија ќе биде регулирано со посебен Закон за пробација. На тој начин би се прекинала долгата традиција на неуспешно имплементирање на алтернативните мерки и покрај тоа што од страна на УИС се преземени сите потребни активности за изрекување и за извршување на мерките општокорисна работа и условен отпуст со заштитен надзор. Функционирањето на пробациските служби од досегашните искуства дава исклучително добри резултати во намалувањето на затворската популација, подобрување на ресоцијализацијата на осудените лица и намалување на рецидивизмот. Од тие причини, определбата на надлежните органи е да биде воспоставена посебна пробациска служба што ќе биде формирана на ниво на сектор во УИС – Сектор за пробација (*Годишен извештај на УИС за состојбата и работењето на казненопоправните и воспитнопоправните установи во РМ за 2013 година, стр. 21-22*).

Придобивки од воспоставување посебна пробациска служба во државата:

- намалување на преполнетоста во затворите;
- по воведувањето посебна пробациска служба во Република Македонија, се очекува само во првата година затворската популација да се намали од 10% до 20%;
- намалување на повторот и спречување на криминалната инфекција во затворите на ситните криминалци што доаѓаат во контакт со сторителите на кривични дела со висок ризик;
- намалување на трошоците за извршување санкции;
- донесувањето соодветни одлуки од страна на судовите со соодветни казни за осудените лица (воспоставување систем за процена на ризик на обвинетите лица уште во текот на судската постапка);
- успешно извршување на куќниот затвор и мерката куќен притвор преку електронско следење на лицата на кои им се изречени;

▪ практична имплементација на алтернативните мерки на казнување и ефикасен надзор на лицата што се условно отпуштени или на кои им е изречена условна осуда со заштитен надзор;

▪ зајакнување на безбедноста на заедницата (и зголемување на довербата во казненоправниот систем) (*loc.cit.*).

За остварување на целите и вредностите на спомената Стратегија, покрај посебниот Закон за пробација, мора да се поддржи и воспоставувањето на системот за пробација во сите фази од кривично-правниот систем, вклучувајќи активности пред почетокот на судскиот процес, за време на судските постапки, како и за предвременото пуштање од затвор на осудените лица на кои им е дозволен условен отпуст (*Стратегија за развој на пробациска служба... стр. 18*). Секако, задолжителни се и измени и дополнувања на кои треба да подлегне постојната кривично-правна регулатива. Најнапред, измени и дополнувања треба да доживеат клучните системски закони, односно Кривичниот законик, Законот за кривична постапка и Законот за извршување санкции. Изработена е Листа на закони што ќе бидат подложени на измени и дополнувања со цел нивно усогласување со потребите за функционирање и работа на новата пробациска служба (*Стратегија за развој на пробациска служба... стр. 8*).³

Важно е да се нагласи податокот дека новиот концепт на пробација и развојот на пробациската служба во македонскиот систем на санкции целосно ќе одговара на правилата и стандардите на Обединетите нации, на Советот на Европа и на Европската унија. Казненоправниот систем мора да бара нови решенија за континуирано збогатување на системот на санкции и начините за нивно извршување. Развојот и примената на санкциите во рамките на заедницата, кои се контролирани од страна на посебна специјализирана служба за пробација, несомнено покажуваат позитивни резултати во земјите во кои се применуваат. Функционална пробациска служба е единствениот излез од проблематична

³ Законите во кои би требало да се извршат соодветните измени и дополнувања се наведени во Правната анализа за измени и дополнувања на законската регулатива со цел создавање и развој на Пробациска служба на Република Македонија (повеќе за Листата на закони што ќе треба да претрпат измени и дополнувања види го текстот достапен на: <http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mak&id=uisstrat>).

ситуација до која би дошло ако при следната ревизија на системот на кривични санкции се утврди дека нема доследна примена на алтернативните мерки во РМ (*Сламков, 2: 370*).

За позитивни резултати се препорачува пробацијата да се користи како средство за редуцирање на бројот на лицата што се лишени од слобода, па затоа, таа треба да се изрекува како замена за институционалните мерки, а не како замена за изречена парична казна или некоја друга мерка на слобода (*King, 1997: 3*).

Крајно, за да се дојде до одговорот што е тоа, што најдобро функционира при поставување пробациски систем (особено во деликатни казненоправни системи како постојниот во Република Македонија), мора најпрво да се определи *целта* што треба да се постигне со поставувањето на таквиот систем. За да се детерминира целта, пак, и за да се утврди што функционира („*what works?*“) мора најпрво да се дефинираат стремежите што треба да се остварат (*Raynor, 1996 цит. во McNeill 2009: 21*). Историски гледано, пробациските системи во повеќето законодавства се преокупирани со остварување на рехабилитацијата, иако формите и функциите на рехабилитацијата во државите се менувале низ различните временски ери. И сето ова ќе има успешна завршница доколку рехабилитацијата се темели врз моралниот аспект, во што се согледува и суштината на француската изрека *rétablir dans ses droits* – целосна ресторација на правата (но и одговорностите) на поранешниот осуденик како единствена цел на процесот на рехабилитацијата (*McNeill, 2009: 22*).

Треба да продолжиме со следење на позитивниот пример на законодавства што со години ја негуваат традиција на изрекување алтернативни решенија, бидејќи лишувањето од слобода се покажува како контрапродуктивно во рехабилитациониот и реинтеграциониот процес на определени категории сторители на казнени дела, особено за сторителите на полесни казнени дела.

Денес, реформата на системот на извршување на санкциите во Република Македонија зема поголем замав воспоставувајќи ги темелите на пробацискиот систем. Одложеното извршување на казната затвор покажува дека тоа стимулативно влијае врз сторителот и дава можност да се покае за стореното дело и да ја оправда дадената доверба од страна на судот,

и на тој начин да докаже дека целта на казнувањето може да се оствари и без ефективно извршување на затворската казна, без оглед на нејзиното траење.

Мора да се признае дека тоа е голем чекор напред за македонскиот законодавец. Покрај остварувањето на целите на казнување, со пробацијата како мерка што ќе се извршува во заедницата, во преден план се ставаат ресоцијализацијата и социјалната адаптација на сторителите на кривични дела.

Селектирана користена и консултирана литература:

Камбовски, Владо (2004) Казнено право – општ дел. Скопје, Култура.

Лажетик Б. Гордана (2003) Алтернативи за затворот. Студентски збор, Скопје.

Мујоска Трневска Елена (2017) Кратки казни затвор. Винсент графика, Скопје.

Сламков, Ѓорги (2013) Правна анализа за измени и дополнувања на законската регулатива со цел создавање и развој на Пробациска служба на Република Македонија (со Листа на закони кои ќе треба да претрпат измени и дополнувања), Скопје.

Сламков, Ѓорги (2008) Зошто е потребно создавање Пробациска служба на Република Македонија? Македонска ревија за казнено право и криминологија, Скопје, бр.1, стр. 363-380.

Bishop, Norman (1988) Non-custodial alternatives in Europe. Helsinki Insitute for Crime Prevention and Control, affiliated with the UN. Publication Series No.14, Helsinki, Finland.

Farrall Stephen (2004) Social capital and offender reintegration: making probation desistance focused, After Crime and Punishment, Pathways to offender reintegration. Willan publishing, pp.57-85.

Gelsthorpe Loraine and Gillian Sharpe (2015) Women and Sentencing: Challenges and Choices. In Exploring Sentencing Practice in England and Wales, pp. 118-136. Palgrave Macmillan UK.

Hamai Koichi, Ville Renaud, Harris Robert, Hough Mike and Zvekić Ugljesa, eds. (1995) Probation Round the world, a comparative study. UNICRI.

Jackson, Janet L., Jan W. De Keljser, and John A. Michon (1995) Critical Look at Research on Alternatives to Custody, A. Fed. Probation Vol.59 No.3, p.43.

Kovčo Vukadin Irma, Snježana Maloić and Saša Rajić (2013) Policija i probacija – novi partneri u zaštiti zajednice?. Policija i sigurnost 21, no. 4 pp.800-820.

Lazarević Desanka (1974) Kratkotrajne kazne zatvora. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Mair George (2004) Diversionary and non-supervisory approaches to dealing with offenders. Alternatives to prison options for an insecure society, Willan Publishing, Cullompton.

Maruna, Shadd, and Anna King (2004) Public opinion and community penalties. Alternatives to prison: Options for an insecure society, pp.83-112.

Van Kalmthout, Anton M., Jenny Roberts, and Sandra Vinding, (eds.) (2003) Probation and probation services in the EU accession countries. Wolf Legal Publishers.

Elena Mujoska Trpevska, PhD⁴

**REFORMS IN THE EXECUTION OF SANCTIONS: CAN REPUBLIC OF
MACEDONIA ESTABLISH A FUNCTIONAL PROBATION SYSTEM?**

1.02 Review Article

UDK: 343.152:343.281(497.7)

Abstract

The probation law regulates the probation work and the procedure for execution of alternative measures, conditional sentence with protective supervision, community work and house arrest, obligations imposed in criminal procedure in accordance with the law, as well as the execution of the conditional release pronounced by a court decision. The main purpose of the law is the implementation of alternative measures and obligations imposed in criminal proceedings with legally foreseen protection of the community from crime, but at the same time, with re-socialization and reintegration of the persons on probation.

We should continue to follow legislations with tradition of imposing alternative solutions, since deprivation of liberty proved counterproductive in the rehabilitation and reintegration process of certain categories of perpetrators of criminal acts, especially for the perpetrators of minor offenses.

Today, the reform of the system of execution of sanctions takes a bigger swing by establishing the foundations of the probation system in the Republic of Macedonia. The delayed execution of the sentence of imprisonment shows that this has a stimulating effect on the perpetrator and provides an opportunity to remorse of the committed offense and justify the given trust by the court, thus proving that the purpose of the punishment can be achieved without effective enforcement of the prison sentence, regardless of its duration.

It must be acknowledged that this is a big step forward for the Macedonian legislator. In addition to the achievement of the objectives of punishment, the probation as a measure that will be carried out in the community, the re-socialization and social adaptation of the perpetrators of criminal acts are placed in the foreground.

⁴ Research Fellow at Center for Strategic Research, Macedonian Academy of Sciences and Arts. Contact: emujoska@manu.edu.mk